

Б. В. Дергалюк,

к. е. н., доцент кафедри економіки і підприємництва, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут", м. Київ

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

B. Dergaliuk,

PhD (Economics), Associate Professor of Economics and Business Department,
National Technical University of Ukraine Kyiv Polytechnic Institute

DIRECTIONS IMPROVE PUBLIC POLICY DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL BUSINESS IN UKRAINE

У статті обґрунтовано необхідність стимулювання розвитку інтелектуального бізнесу як основи для формування засад процесу інтенсивного суспільного відтворення, розвитку усіх сфер національного господарства. Визначено, що з метою створення умов для швидкого розвитку інтелектуального бізнесу необхідно розробити єдину державну політику у сфері стимулювання розвитку інтелектуального бізнесу, інтелектуалізації економіки, що має включати в себе інституційну та економічну складові.

In the article the necessity of stimulating the intellectual development of business, as the basis for the formation of foundations intensive process of social reproduction, development of all spheres of national economy. Determined that in order to create conditions for rapid development of intelligent business must develop a unified state policy for stimulating the development of intellectual business intellectualization of the economy, which should include institutional and economic components.

Ключові слова: інтелектуальний бізнес, державна інноваційна політика, засоби державного регулювання, методи державного регулювання.

Key words: intellectual business, state innovation policy, government regulation means, methods of state regulation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

За умов системної кризи в Україні, спричиненої, у значній мірі, глибокими диспропорціями у всіх сферах економіки, її структурних елементах та підсистемах гостро стоїть питання щодо застосування регуляторних важелів для прискорення прогресивних структурних зрушень, спрямованих на інтенсифікацію процесу суспільного відтворення, поступового зростання і розвитку.

Варто зауважити, що в Україні все активніше застосовуються зазначені важелі, про що свідчать конституційна, бюджетна, податкова, адміністративна та інші реформи. Проте ці заходи часто здійснюються точково, містять внутрішні суперечності і багато в чому залежать від нав'язаних ззовні моделей структурної трансформації. В той же час, зволікання із застосуванням системного підходу до їхнього здійснення і надалі направляє економіку країни на екстенсивний шлях розвитку, за якого відсутні стимули для модернізації промисловості, підвищення ефективності використання природних ресурсів, впровадження у виробництво прогресивних інноваційних технологій формування засад до переходу до інтелектуальної економіки.

На наш погляд, основою узгодження суперечностей у здійсненні структурних зрушень і реформуванні економіки національного господарства має виступати стимулювання розвитку його інтелектуальної складової, насамперед через інтелектуальний бізнес. Саме інтелектуальний бізнес є основою для формування засад процесу інтенсивного суспільного відтворення, розвитку усіх сфер національного господарства, стимулятором довгострокового зростання. Проте питання щодо удосконалення політики державного регулювання розвитку інтелектуального бізнесу загалом і процесів нарощення інтелектуальної складової національного господарства зокрема досить слабо висвітлені як у теоретичній площині, так і з позицій практичної реалізації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Питання державного регулювання інноваційного розвитку України виступають об'єктом наукового дослідження у працях таких вчених: В.М. Геєць, В.П. Семиноженко, О.В. Хомин, Л.В. Лебедева, В.О. Касьяненко та ін.

Проте питання розробки та реалізації комплексу заходів у межах політики держави, орієнтованої на стимулювання

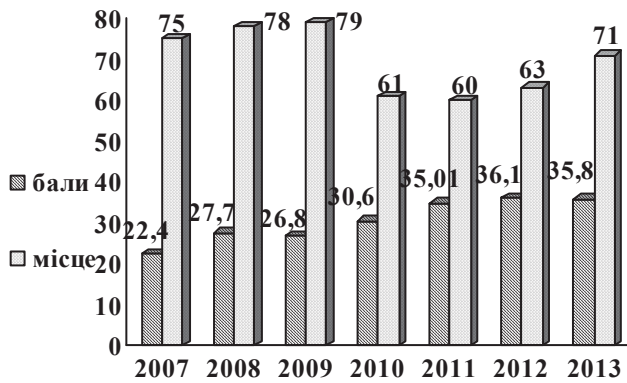

Рис. 1. Місце та бал України у глобальному інноваційному індексі, 2007—2013 рр.

Джерело: [1].

інтелектуального бізнесу потребують свого подальшого наукового обґрунтування.

ПОСТАНОВКА МЕТИ

Метою статті є визначення напрямів державної політики розвитку інтелектуального бізнесу в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Рівень розвитку сучасної економіки залежить не просто від здатності і можливості перетворення знань у інтелектуальний ресурс, а і формування таких умов, за яких він забезпечуватиме приріст додаткового продукту, нарощення потенціалу розвитку, інтенсивний процес суспільного відтворення у довгостроковій перспективі.

Мова іде про інтелектуальну складову розвитку соціально-економічних систем, яка в у мовях подальшого обмеження економічних ресурсів та пошуку напрямів їх раціонального використання, виступає системоутворюючою. Більше того, вона є індикатором можливостей до зростання та розвитку економічних систем у сучасному глобальному просторі та виражається у сукупності важливих показників, де серед основних варто зазначити інновативність економіки, рівень освіти та ряд інших, де не останнє місце займають показники інтелектуальних активів підприємств та розвитку інтелектуального бізнесу загалом.

Результати останніх досліджень свідчать, що за зазначеними показниками Україна все ще займає досить низькі позиції і не може бути віднесена до високоінтелектуальних, інноваційних (знаннєвих) економік, основою розвитку яких виступає інтелектуальна складова.

Так, зокрема, для переважної більшості сфер економічної діяльності в Україні все ще характерне переважання 2—4 технологічних укладів, у той час як у багатьох високорозвинених країнах та країнах, що розвиваються від коливається між 4—6.

Не кращими є і позиції за глобальним інноваційним індексом, який відображає рівень інноваційної активності та інтелектуалізації економіки за ним середній бал країни за останні сім років складає 30,63 і вище 60 місця вона не піднімалась (рис. 1). У 2014 році Україна посіла 63 місце. І хоча цей показник є кращим, ніж у 2013 р., проте ми все ще поступаємось

ряду країн-сусідів. Для порівняння позицій України було взято Естонію (24 місце) та Швейцарію (1 місце) (рис. 2).

Порівняння їх позицій (рис. 2) за основними групами показників індексу вказує на досить значне відставання України від обох зазначених країн, лише показники розвитку технологій та знань, людського капіталу і досліджень наближають нас до країн, що входять у першу тридцятку у рейтингу.

Більше того, якщо взяти групу показників, що залежать від бізнесу (рис. 3), то тут можна чітко прослідкувати відставання України за станом кластерного розвитку, формування СА та СП. Дана позиція є зрозумілою з огляду на стан інститутів, який за аналізуємим індексом є досить низьким. Проте, наприклад, відставання за показником надання формального навчання (офіційне навчання в межах підприємств для штатних працівників), є досить незрозумілим, оскільки саме даний показник залежить не стільки від стану інститутів чи інфраструктурного забезпечення ринку, а, власне, від бажання керівництва мати високоякісні інтелектуальні ресурси. В Україні таких компаній було визначено 22% на противагу середніх 43% у країнах ОЕСР.

Підтвердженням вищезазначеної тези є і аналіз статистичних даних щодо питомої ваги реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції (рис. 4).

В Україні аналогічно постійно скорочуються такі показники, як кількість підприємств, що здійснюють НДДКР та загалом займаються інноваційною діяльністю, кількість наукових організацій та їх працівників. Це призводить і до зменшення ваги НДДКР у ВВП країни (посилання не держкомстат).

Зазначені показники не є вичерпними з точки зору діагностування рівня інноваційного та інтелектуального розвитку країни, проте досить яскраво характеризують як їх стартові, так і результуючі роказники.

Таким чином, можна констатувати, що інтелектуальна складова не лише вітчизняної промисловості, а і загалом національного господарства є досить низькою, що, в свою чергу, свідчить про низьку конкурентоспроможність економіки України загалом. Така тенденція свідчить, що і надалі відбувається розбалансування гармонійного розвитку суспільства, промисловості, науки.

Рис. 2. Місце України у глобальному інноваційному індексі за групами показників у порівнянні

Джерело: [1].

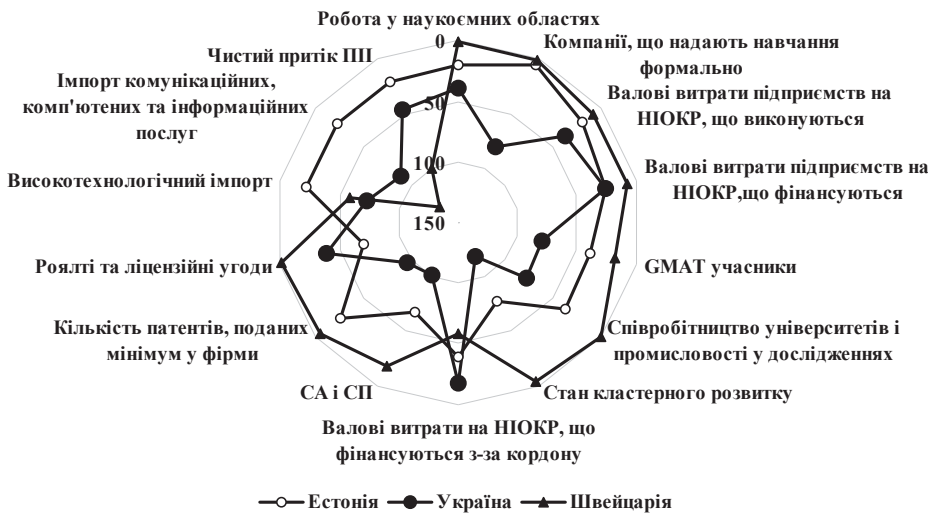

Рис. 3. Динаміка глобального інноваційного індексу за підгрупою "розвиток бізнесу" у порівнянні

Джерело: [1].

На сьогоднішній день в Україні склалась ситуація, за якої промисловість не зацікавлена у наукових розробках, модернізації виробництва, оскільки орієнтована на низько-ефективне, сировинноємне виробництво. Наука не виконує роль рушійної сили, оскільки не має попиту ні зі сторони промисловості, ні держави, у зв'язку з чим часто набуває формального характеру та лягає "тягарем" на бюджет. Держава ж, в свою чергу, через відсутність системності, несе бюджетний тягар пов'язаний з фінансуванням освіти і науки, дотуванням неефективної промисловості. Тобто жоден із зазначених елементів у даному ланцюгу не дає очікуваного ефекту — нарощення інтелектуальної складової розвитку.

Вказана думка підтверджується і вже згадуваним глобальним інноваційним індексом, де серед ключових проблем, що стримують інтелектуально-інноваційний розвиток України, визначено: нефективність державного управління, регуляторного контролю, низька якість верховенства права, досить несприятливе бізнес-середовище, складнений режим сплати податків та значний рівень банкрутства підприємств, недостатня енергоефективність і екологічність виробництва, низькі темпи формування капіталів, недостатній рівень конкуренції на внутрішньому ринку, досить низький рівень розвитку кластерів [4].

Саме тому ще раз варто наголосити на стимулюванні використання, акумуляції та нарощення пріоритетного ресурсу — інтелекту. Задля цього необхідно розробити та реалізувати комплекс заходів у межах активної політики держави, орієнтованої на стимулювання розвитку інтелектуального бізнесу. Під останнім варто розуміти не лише надання окремих послуг, освітню чи ІТ-діяльність, а загалом усю сукупність сфер діяльності з найманою працею та на засадах самозайнятості, де інтелектуальний ресурс перетворюється на інтелектуальних продукт, здатний приносити відповідний прибуток, стимулюючи подальший соціально-економічний прогрес.

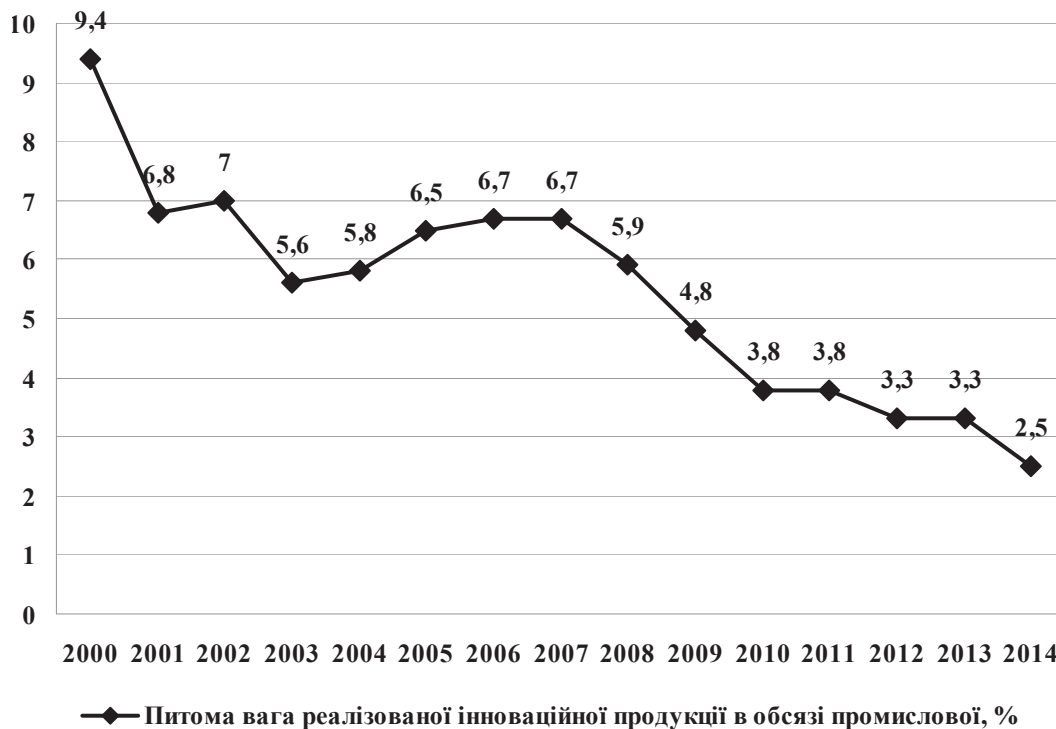

Рис. 4. Пітома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової

Джерело: [2].

До основних заходів, що повинні складати її основу, як свідчить практика розвинених країн, зазвичай включають [5]:

— заходи для стимулювання переливання капіталу в пріоритетні галузі;

— заходи для стимулювання розвитку галузей, які прискорюють запровадження досягнень НТП;

— заходи, спрямовані на захист та надання фінансової допомоги галузям, які перебувають у стані занепаду і потребують докорінної реконструкції виробничого апарату;

— заходи для згортання частини виробництв у депресивних галузях;

— розробку на державному рівні довгострокових планів, цільових програм, національних проектів для вирішення актуальних проблем структурної перебудови, а також програм підготовки та перепідготовки робочої сили, створення робочих місць;

— розв'язання завдань, пов'язаних із концентрацією капіталу в капіталомістких напрямках з метою структурної перебудови;

— стимулювання накопичення та раціонального використання інтелектуального капіталу, перетворення його в рушійну силу інтелектуалізації бізнесу та економіки загалом шляхом вибудовування єдиного ланцюга: освіта — наука — виробництво — реалізація.

У рамках реалізації зазначених заходів в Україні періодично з'являються урядові програми та стратегії [6], у яких декларується перехід економіки на інноваційний шлях розвитку, державна підтримка інноваційної діяльності, реформування освіти та науки, участі у інноваційно-інвестиційних проектах міжнародного рівня тощо, але суттєвих зрушень у даній сфері протягом тривалого часу все ще не спостерігається.

За приклад можна взяти пріоритетні сфери державної підтримки інновацій, де чільне місце відведено машинобудування. Як свідчать офіційні джерела, тут діють програми Київської міської ради та Київської державної адміністрації (Програми зайнятості населення м. Київ, Програми економічного і соціального розвитку м. Києва та обл.), державні програми (Проект Державно програми розвитку внутрішнього виробництва, Державна програма активізації розвитку економіки, Державна програма розвитку машинобудування, Концепція проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року, Програма розвитку машинобудування (реалізуються 22 програми, найважливішими є "Програма виробництва технологічних комплексів машин та обладнання для агропромислового комплексу", "Державна програма розвитку авіаційної промисловості", "Програма розвитку найбільш конкурентоспроможних напрямів мікроелектроніки в Україні", "Програма розвитку автомобілебудування", діють аналогічні програми на рівні регіонів та окремих міст) і ряд міждержавних та міжнародних програм (Рамкові Програми Європейського Союзу (РП-7), програми Північної та

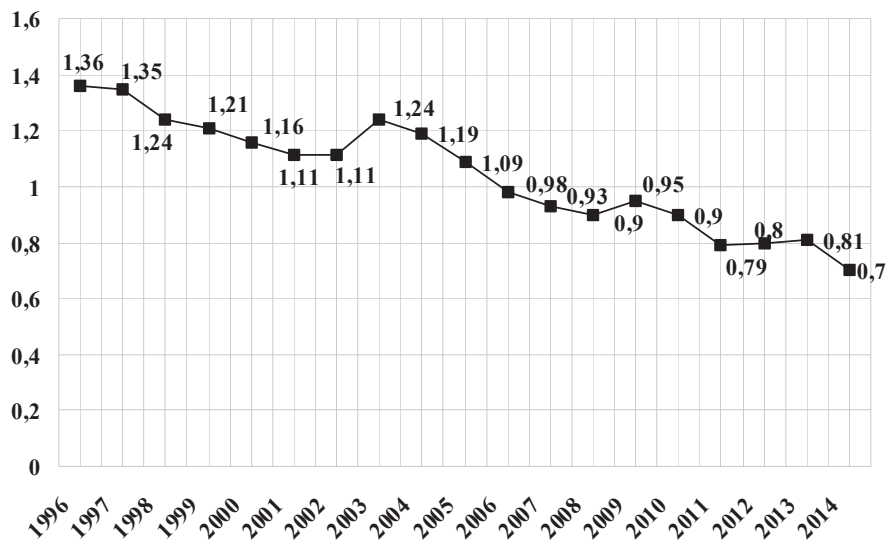

Рис. 5. Питома вага виконаних НДДКР у ВВП країни, у %, 1996—2014 рр.

Джерело: [3].

Південної Америки, Азійсько-Тихоокеанського регіону, Близького Сходу та Африки, "Горизонт-2020" тощо), проте показники інтелектуально-інноваційного стану галузі залишаються дуже низькими.

Саме тому, на думку автора, пріоритетним завданням є розробка єдиної державної політики у сфері стимулювання розвитку інтелектуального бізнесу, інтелектуалізації економіки. Вона має включати в себе, насамперед, інституційну та економічну складові.

Інституційна складова — це сукупність органів і організацій, законодавчих і нормативних актів, методів регулювання, використовуваних державою. Інституційна складова охоплює організаційно-економічні і техніко-економічні виробничі відносини, тобто група надбудованих виробничих відносин [7], що обумовлюють ту економічну політику, яку здійснює держава.

Основною метою інституційної складової є забезпечення юридичної рівності, впорядкованості прав та обов'язків, майнової відособленості господарюючих суб'єктів, особливостей та можливостей їх раціональної взаємодії тощо. Іншими словами, основним завданням держави є створення інфраструктури для розвитку інтелектуального бізнесу, тобто середовища, що дозволить взаємодіяти всім суб'єктам інноваційного процесу загалом: державі, бізнесу, науці, освіті.

Що стосується економічної складової, то тут мається на увазі дія об'єктивних економічних законів, характерних для даної стадії розвитку суспільства. Він виявляється через систему соціально-економічних виробничих відносин. Це сукупність базисних відносин, які залежать від рівня розвитку продуктивних сил у суспільстві.

Формою її вираження виступають методи, засоби та інструменти державної координації. При цьому вони мають носити комплексний характер та охоплювати засоби, методи і інструменти бюджетно-фінансової, грошово-кредитної, науково-освітньої, інформаційної та зовнішньоторгівельної політики, а також заходи прогнозування, планування та програмування; враховувати можливості активної участі у процесі інтелектуалізації державного сектору економіки тощо.

Таким чином, складовими елементами політики державного регулювання розвитку інтелектуального бізнесу є су-

купність взаємопов'язаних і взаємоузгоджених методів, інструментів та форм забезпечення цілеспрямованого регулюючого впливу держави, з метою покращення інвестиційно-інноваційного середовища, захисту прав інтелектуальної власності, формування умов справедливого ціноутворення та загалом процесу комерціалізації інтелектуальних продуктів, усунення системних ризиків функціонування інтелектуального бізнесу як інструменту соціально-економічного розвитку і прогресу.

Повноцінна реалізація зазначеної мети передбачає виконання комплексу функцій, які становлять сутність функціонального призначення даної політики, а саме:

- інституційної, що полягає у забезпеченні розвитку конкурентного середовища на ринку інтелектуальних продуктів, рівноправність учасників ринку, вільне входження та вихід з нього, а також стимулювання взаємоузгодження та результативності інноваційної інфраструктури. Визначальна роль у цьому належить процесу розробки та прийняття законодавчих та нормативних актів;

- регулюючої, що передбачає здійснення регулювання процесу організації інтелектуального бізнесу, регулюванню діяльності його сегментів;

- захисної, яка забезпечує захист від внутрішніх та зовнішніх загроз як суб'єктів господарювання, так і споживачів інтелектуального продукту;

- контрольної, спрямованої на виявлення порушень чинного законодавства та застосування заходів впливу до порушників;

- координаційної, що сприяє налагодженню взаємодії між регулюючими органами державної влади;

- інтеграційної — функції сприяння інтеграції України у систему світової науки, техніко-технологічного прогресу;

- освітньої — що сприятиме підвищенню освіченості суспільства, оскільки стартові умови для інтелектуалізації економіки закладаються у системі освіти, крім того і споживачем інтелектуальних продуктів може бути лише інтелектуально розвинений споживач, який розумітиме, потребуватиме та використовуватиме всі нові якості продукту.

Таким чином, основними чинниками, які здатні забезпечити формування державного регуляторного впливу на темпи економічного розвитку в цілому, і інтелектуального бізнесу зокрема, є якість апарату державного управління, достатність та ефективність нормативно-правової бази, взаємоузгодженість дій різних гілок влади, врахування комплексу інституційних чинників, визначення критеріїв для вибору доцільних та достатніх методів і інструментів державного втручання, достатності інструментів ринкового саморегулювання у процесі створення, розвитку та підтримки інтелектуального бізнесу.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження було визначено, що саме розвиток інтелектуального бізнесу, основним капіталом для якого є інтелектуальний, має стати рушієм інноваційного розвитку України та, як наслідок, забезпечити конкурентоспроможність країни на світовому рівні.

З метою створення умов для швидкого розвитку зазначеного бізнесу запропоновано розробку єдиної державної політики у сфері стимулювання розвитку інтелектуального бізнесу, інтелектуалізації економіки, що має включати в себе, насамперед, інституційну та економічну складові.

Подальші дослідження мають лежати у площині визначення методів та інструментів спрямованих на реалізацію державної політики розвитку інтелектуального бізнесу в Україні.

Література:

1. Дані Глобального інноваційного індексу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.globalinnovationindex.org>
2. Дані державного комітету статистики України щодо питомої ваги реалізованої продукції в обсязі промислової [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Дані державного комітету статистики України щодо питомої ваги виконаних НДДКР у ВВП країни [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Бевзюк Н.А. Тенденції інноваційної активності підприємств легкої промисловості України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.knutd.com.ua/publications/conference/20.03.2015>
5. Державне регулювання економіки: навч. посібник / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко та ін. — К.: КНЕУ, 2000. — 316 с.
6. Проект Постанови ВРУ Про Рекомендації парламентських слухань на тему "Стратегія інноваційного розвитку України на 2010—2020 роки в умовах глобалізаційних викликів" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>
7. Дергалюк Б.В. Особливості формування та реалізації механізму державного регулювання лізингу в Україні / Б.В. Дергалюк // Інвестиції: практика та досвід. — 2011. — № 22. — С. 102—105.

References:

1. The Global Innovation Index (2015), "Data International Innovation Index", available at: <https://www.globalinnovationindex.org> (Accessed 15 September 2015).
2. State Statistics Committee of Ukraine (2015), "Data of State Statistics Committee of Ukraine on the proportion of sales volume in the industry", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 September 2015).
3. State Statistics Committee of Ukraine (2015), "Data of State Statistics Committee of Ukraine on the share of R & D performed in GDP", available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 15 September 2015).
4. Bevziuk, N. A. (2015), "Trends innovation in the enterprises of light industry Ukraine", available at: <http://www.knutd.com.ua/publications/conference/20.03.2015> (Accessed 15 September 2015).
5. Chystov, S. M. Nykyforov, A. Ye. and Kutsenko, T. F. (2000), *Derzhavne rehulivannia ekonomiky* [State regulation of Economy], KNEU, Kyiv, Ukraine.
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2009), "Draft Resolution of Parliament On recommendations of parliamentary hearings on "The strategy of innovative development of Ukraine for 2010—2020 in Conditions of Global Challenges", available at: <http://search.ligazakon.ua> (Accessed 15 September 2015).
7. Derhaliuk, B. V. (2011), "Features of the formation and implementation of state regulation of leasing in Ukraine", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 22, pp. 102—105. *Стаття надійшла до редакції 08.10.2015 р.*